

Гелитович Марія, *Українські ікони XII – початку XVI століть зі збірки Національного музею у Львові імені Ндрея Шептицького, дизайн, макетування та репродукції Остап Лозинський, Київ 2014, 348 с.*

Pod koniec 2014 roku w kijowskim wydawnictwie „Майстер Книг” ukazał się długo wyczekiwany album *Українські ікони XIII – початку XVI століть*. Jest wynikiem wieloletniej pracy jego redaktorki Mariji Helytowicz – kierownika działu sztuki dawnej Narodowego Muzeum im. Szeptyckiego we Lwowie i grafika, który odpowiadał nie tylko za stronę wizualną ale i dokumentacyjną Ostapa Łozińskiego – kierownika działu wystaw tegoż Muzeum, a jednocześnie znanego lwowskiego malarza i ikonopisa. Nad stroną redakcyjną wydania czuwał Taras Rizun, w składzie komputerowym pomagał Oleh Pełenyuczka, zaś tłumaczenia na język angielski robiła Marija Cymbalista.

Omaiwana pozycja jest nie tylko opracowaniem naukowym najstarszych ukraińskich ikon ale i pierwszym tak szczegółowym katalogiem prac znajdujących w zbiorach Muzeum Narodowego we Lwowie. W książce znalazły się bowiem sto czterdzieści trzy reprodukcje ikon od XIII do XVI wieku, spośród których niektóre nigdy nie były publikowane po niedawno przeprowadzonej konserwacji.

Narodowe Muzeum im. Andrzeja Szeptyckiego we Lwowie powstało na bazie założonych w 1905 przez metropolitę zbiorów, które w 1913 roku подарował narodowi ukraińskiemu. Na kolekcję składały się przede wszystkim prace zebrane w czasie finansowanych przez Szeptyckiego ekspedycji. Z czasem zbiory zostały rozbudowane przez ikony z założonego przez Josyfa Slipego Muzeum Akademii Duchownej we Lwowie, Muzeum Staropigijskiego Instytutu, kolekcję „Studion”,

kolekcję Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki. Zbiory muzeum stanowi ponad 180 000 eksponatów dobrze ilustrujących historię rozwoju ukraińskiej kultury. Znajdziemy wśród nich nie tylko ikony, ale i rękopisy, starodruki, rzeźby, tkaniny, wyroby z metalu i in. Szczególnie interesujące wydają się zbiory sztuki ludowej XVII-XX w. wyrobów z drewna, tkanin, metalu i in, takich jak wycinanki, pisanki, haftowane stroje. Najcenniejsze zabytki znajdują się jednak w kolekcji sztuki sakralnej XII-XVIII wieku. Znajdziemy w niej zachodnioukraiński ikonopis, ikony Iwana Rutkowycza (*Ikonostas Żółkiewski XVII w.*), Jowa Kondzelewycza (*Bohorodczański ikonostas 1698-1703*) i wiele innych. W zbiorach są także prace twórców takich jak Filewicz czy Pizel. Nie można nie wspomnieć o obrazach takich artystów jak K. Ustyjanowicz, T. Kopystyński, S. Wasylkiwski, F. Kraszyński, A. Manastyński, I. Trusz, M. Bojczuk, M. Sosenko, P. Chołodny i inni.

Album *Українські ікони XIII – початку XVI століть* stanowi wybór najstarszych z ponad czterech tysięcy eksponatów, pochodzących z omawianego okresu, znajdujących się w Muzeum im. A. Szeptyckiego we Lwowie – największym zbiorze ukraińskich ikon. Praca ta jest pierwszą próbą systematyzacji grupy ukraińskich zabytków tego okresu pod kątem chronologii, stylistyki i tematyki. Autorzy poświęcili także sporo miejsca na przedstawienie dotychczasowych badań, szczególnie tych prowadzonych w latach 1905-1954 przez wieloletniego dyrektora Muzeum im. A. Szeptyckiego Ilariona Świąćickiego, a potem jego córkę Wirę Świąćicką, której zadedykowali swoje opracowanie. Jest to niezwykle ważne gdyż dorobek i życiorys badaczki stanowią istotną część historii kultury zachodnio-ukraińskiej. Wira Świąćicka urodzona w 1913 roku po skończeniu gimnazjum siostr Bazylianek (jej nauczycielką była m.in. Ołena Stepaniw) wstąpiła do uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie uczyła się w Katedrze prof. Władysława Podlacha – pierwszego polskiego ikonologa. Pracę magisterską poświęciła ukraińskim rzeźbionym krzyżom XVII-XX wieku. Całe swoje zawodowe życie poświęciła badaniu ukraińskiej ikony w Muzeum Szeptyckiego we Lwowie gdzie pracowała od 1932 roku. W czasie wojny wraz z ojcem przyczyniła się do ocalenia wielu zabytków z Muzeum. W 1948 roku została skazana za działalność w OUN i zesłana na Syberię, skąd wróciła w 1956.

Po powrocie Wira Świąćicka porządkowała zabytki, które zostały przekazane do Muzeum z innych placówek zamkniętych przez władzę sowiecką. Badała malarstwo, ikony, rzeźby i sztukę ludową. Jej pracą doktorską była monografia *Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві XVII ст.*. We współautorstwie wydała ważne dla ukraińskiej kultury albumy *Український середньовічний живопис* (spіwawtori G. Logwin, J. Miłajewa, 1976 r.), *Спадщина віків. Українське малярство XIV – XVІІІ ст. у музейних колекціях Львова* (spіwawtor O. Sidor, 1990 r.), *Українське народне малярство XIII – XX ст.: Світ очима народних митців* (spіwawtor B. Otkowicz, 1991 r.). Na początku lat 70. stworzyła we Lwowie na ul. Drahomanowa, ekspozycję starego malarstwa ukraińskiego.

Dorobek Wiry Świąćickiej zasługuje, wedle ekspertów na szczególną uwagę, dobrze więc, że został w tym opracowaniu przypomniany. Położyła ona bowiem

podwaliny pod systematyzację ukraińskiej ikony, a także nakreślenie kierunków jej historycznego rozwoju. Dzięki wnikliwym pracom badaczki, udało się udowodnić, że najstarsze ukraińskie ikony są wiek starsze niż eksperci do tego czasu przypuszczali, a więc pochodzą z wieku XIV.

Wychodząc od wyników analiz Wiry Święckiej, autorzy opracowania pokazują efekty, ale też i niedociągnięcia różnych metod badań ukraińskiej ikony jak datowanie na podstawie wpisywania ich w szerszy kontekst historyczny, społeczny i polityczny czy za pomocą techniki badania izotopu węgla, badań chemicznych, mikroskopowych, rentgenowskich, ultrafioletem i podczerwienią.

Album *Українські ікони XIII – початку XVI століть* dokumentuje nie tylko historię ukraińskiego ikonopisu ale i jego rozwój. Pokazuje, że mówiąc o malarstwie galicyjskim należy raczej koncentrować się na dorobku poszczególnych szkół, a nie na pojedynczych malarzach. W odróżnieniu od Rosji w minionych wiekach nie mamy bowiem do czynienia z jednym centrum ikonopisania lecz z wielością ośrodków, posiadających swoje charakterystyczne cechy jak XV-wieczna szkoła przemyska czy XVI-wieczna lwowska.

Autorzy opracowania omawiają najstarsze ukraińskie ikonostasy, najczęściej dwurzędowe, i ich zachowane fragmenty gdyż to właśnie do nich powstawała większość ikon. Najstarsze zreprodukowane i zanalizowane w albumie ikony modlitewne to przedstawienia pochodzące z XIV wieku Archaniołów Michała i Gabriela z cerkwi św. Paraskewy w Dalowie, a także św. Jerzego z cerkwi św. Mikołaja w Turi.

Jak czytamy we wstępie relatywnie mało zachowało się ikon świątecznych z omawianego okresu, znacznie więcej zaś przedstawień świętych, obdarzonych na tych ziemiach szczególną czcią. W książce znalazły się niezwykle ciekawe reprodukcje ikon św. Mikołaja, Jerzego, Paraskewy. Historia wizerunków tej ostatniej przeanalizowana została na podstawie m.in. ikon z XV w z Kulczyc i z cerkwi św. Dmytra w Żohatyni. Jak zauważają badacze, na pracach z tego okresu często widzimy świętych oraz sceny z ich życia. Specyfiką ukraińskiej ikony jest to, że występują one nie z czterech, jak na ikonie ruskiej, a trzech stron.

Autorzy przedstawili także niezwykle ciekawe zjawisko wpływów gotyckich w ikonach szesnastowiecznych czego przykładem jest ikonostas z Dalowa, święci Jurij i Paraskewa z Korczyzna czy św. Jurij Zmijeborec' ze Stupnyci.

Album *Українські ікони XIII – початку XVI століть* wyjątkowo dokładnie prezentuje historię ukraińskiej ikony omawianego okresu. Mamy w nim doskonałe reprodukcje najstarszej datowanej ukraińskiej ikony „Sobór sw Joahima i Anny” (1466) ze Stalyni, „Spasa Nerukotvornogo”, „św. Mikołaja z żytjem”, „Straszneho sudu”, „Strasti hospodnich”, „Spasa u slavi”, ikon maryjnych, przedstawień Jana Chrzciciela, Apostołów, Trójcy Starotestamentowej. Na szczególną uwagę zasługują również reprodukcje ikon z Radruża.

Dzięki omawianej pozycji możemy w sposób niezwykle dokładny porównać różne stylistyki, rysunki i kolorystykę ikon omawianego okresu. Zreprodukowane zostały bowiem nie tylko same ikony ale także powiększone ich fragmenty, co umożliwia

wnikliwą analizę ekspresji przedstawień, stylizacji formy, a także specyfiki rysunku. Systematyzacja dawnej ikony przedstawiona została tak w sposób teoretyczny, jak i dzięki bogatemu materiałowi ilustracyjnemu. Ponadto niesłychanie istotną częścią albumu zarówno dla badaczy, jak i wszystkich miłośników ikony jest katalog zbiorów Narodowego Muzeum im. A. Szeptyckiego we Lwowie.

Album *Українські ікони XIII – початку XVI століть* jest niezwykle ważnym osiągnięciem w pracach nad ukraińską ikoną, z jednej strony pozwalającą uczonym na dalsze prace nad przedstawieniami z tego okresu, z drugiej zaś przybliżającą szerokiemu kręgowi odbiorców jej tematykę i problematykę.

Katarzyna JAKUBOWSKA-KRAWCZYK